

Heynemann, Susanne (1913-2009)

© DVN, een project van Huygens ING en OGC (UU). Bronvermelding: Lonneke Geerlings, Heynemann, Susanne, in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland. URL:

<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Heynemann#23/04/2016>

HEYNEMANN, Susanne (geb. Berlijn 19-6-1913 – gest. Haren, Groningen 15-2-2009), typografe, vormgeefster. Dochter van Selmar Heynemann (1882-1941), en Margarete Johanne Kellermann (1886-1963). Susanne Heynemann trouwde (1) op 16-8-1939 in Amsterdam met **Benjamin Lopes Cardozo** (1887-1942), diamanthandelaar en radencommunist; (2) na echtscheiding (12-12-1940) op 6-5-1952 in Amsterdam met **Max Gruber** (1921-1990), biochemicus. Beide huwelijken bleven kinderloos.

Susanne Heynemann werd geboren in het Berlijnse district Zehlendorf, als dochter van een Joodse vader (zonder beroep) en lutherse moeder – ze had twee broers. Godsdienst speelde voor zover bekend geen grote rol bij de opvoeding. Haar jeugd, in een huis vol boeken, stond in het teken van 'letters en letteren, zetten, drukken en uitgeven' (Kuipers en Kingma, 51). Buiten de reguliere uren op de middelbare school volgde zij lessen in het binden van boeken en het beschilderen en versieren van papier. De opgedane kennis bracht ze in de praktijk bij een aantal boeken uit de bibliotheek van haar ouders. Onder leiding van een zetter bij uitgeverij Dorland op de Kurfürstendamm kreeg Susanne een praktijkopleiding in letters zetten en drukprocedés.

Lettertypen en druktechnieken

Vanaf 1935 kwam Susanne Heynemann regelmatig naar Nederland, waar haar oudere broer woonde. Begin 1939 emigreerde zij met de rest van het gezin naar Amsterdam. Ze leerde er de 52-jarige Lopes Cardozo, diamanthandelaar en radencommunist, kennen, met wie ze al snel trouwde (ze was toen achttien). Vermoedelijk was het een schijnhuwelijk, bedoeld om te voorkomen dat Heynemann naar Duitsland teruggestuurd zou worden.

Susanne Heynemann verdiepte zich in lettertypen en druktechnieken en leerde zichzelf kalligraferen. Tijdens de oorlog raakte ze als koerierster betrokken bij de verzetsgroep Van Dien, die opereerde vanuit Tehuis Oosteinde, een ontmoetingsplaats voor gevluchte Duitse Joden. Ze ontmoette er [Rosey Pool](#) en kalligrafeerde haar eerste boekuitgave *Ten Poems by Emily Dickinson* (1944), verschenen bij de semilegale Vijf Ponden Pers. Via Pool kwam Heynemann ook in contact met Utrechtse boeken- en grafiekverzamelaars, onder wie haar leermeester Charles Nypels.

Na de bevrijding werkte Susanne Heynemann voor Querido, de Amsterdamsche Boek- en Courantmaatschappij (ABC), Bermann-Fischer en Stichting De Roos. Voor deze uitgevers verzorgde ze de typografie, banden en omslagen. Daarmee viel ze op: in 1948 ontving ze de Werkman/Duwaer-prijs van de stad Amsterdam voor haar ontwerp voor [Annie Romein-Verschoors](#) *Vaderland in de verte*. Kort hierop ontwierp zij bibliotheek edities voor Stichting De Roos. Haar naam wordt veelvuldig genoemd in de lijsten voor best verzorgde boeken.

Via verzetsgroep Van Dien had Susanne Heynemann de acht jaar jongere biochemicus Max Gruber leren kennen, eveneens een Duits-Joodse vluchteling. Kort voor zijn promotie (1952) trouwden ze. In de zomer van dat jaar vertrok het paar naar Bandung (Indonesië), waar Gruber was benoemd tot hoogleraar. Heynemann bleef voor haar Nederlandse opdrachtgevers werken (de ontwerpen gingen via de post) en doceerde hiernaast kalligrafie en boekontwerp aan de tekenacademie Seni Rupa. Hierna vertrok het echtpaar naar Amerika, waar Gruber een tijdelijke onderzoeksaanstelling kreeg. In New York kwam Heynemann in aanraking met het werk van de Amerikaanse drukker Daniel Berkeley Updike en diens Merrymount Press.

Gouden jaren

Nadat Gruber in 1956 als hoogleraar in Groningen was benoemd, verhuisde het echtpaar naar Haren, waar ze een groot huis aan de Emmalaan (nr. 19) betrokken. Op verzoek van uitgever J.B. Wolters (later Wolters-Noordhoff) begon Heynemann in deze tijd bij dit bedrijf als ontwerpster van school- en leerboeken. 'De essentie van een goed leerboek is dat je er goed uit kunt leren, anders is het geen goed *leerboek*', aldus Heynemann in 1998 (gecit. Kuipers en Kingma, 94). 'Het beste kun je een *leerboek* zien als een papieren docent'. Veel van deze boeken bereikten meer dan twintig drukken. Heynemann werkte samen met grote namen zoals M.C. Escher. Ruim 25 jaar werkte ze voor Wolters, een periode die zij later de 'gouden jaren' noemde waarin de grijze, saaie schoolboeken plaatsmaakten voor moderne didactische werken met typografische helderheid. Op de omslagen combineerde Heynemann handgeschreven letters met drukletters.

Naast het verzorgen van boeken, ontwierp Susanne Heynemann in 1963 voor het Paleis van Justitie in Arnhem twee bronzen plaquettes. Tussen 1972 en 1974 doceerde ze boekgeschiedenis aan de Bibliotheek- en Documentatieacademie in Groningen. In 1983 zette ze een punt achter haar werkzaamheden bij Wolters-Noordhoff, maar als adviseur bleef ze verbonden aan de uitgeverij. Dat betekende echter niet het einde van haar carrière: 'Er is geen einde aan het maken van veel boeken' (Prediker 12:12) schreef Heynemann (Zijlstra, 2009).

Susanne Heynemann bleef bibliofiele, wetenschappelijke en gelegenhedsuitgaven verzorgen, zoals voor Stichting De Roos. In 1998 wijdden Museum Meermanno-Westreenianum en de Universiteitsbibliotheek Groningen een grote tentoonstelling aan Heynemanns werk. Begin 2009 verscheen een boek over haar leven en werk. Een maand later, op 15 februari 2009, overleed Susanne Heynemann in haar woonplaats Haren.

Betekenis

Het werk van Susanne Heynemann was duidelijk herkenbaar en won vele prijzen, zoals de Werkman-Duwaerprijs stad Amsterdam (1948), de Staatsprijs, ingesteld door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (1951) en de vermeldingen in de lijst van best verzorgde boeken. Ze genoot grote erkenning van vakgenoten en bepaalde na de Tweede Wereldoorlog het beeld van talrijke schoolboeken. Verschillende schoolgeneraties groeiden op met de door haar ontworpen woordenboeken van Wolters. Querido-uitgever Reinold Kuipers roemde de 'onorthodoxe vrijheid' waarmee Heynemann haar vak beoefende. Haar ontwerp voor het vignet van Querido's Salamanderreeks werd een begrip. In 2015 gaf uitgeverij Cossee de door haar vormgegeven roman *En de akker is de wereld* (1947) van Dola de Jong ongewijzigd uit: Heynemanns ontwerp had na zeventig jaar nog niet aan kracht ingeboet.

Naslagwerken

Levensberichten [M. Gruber].

Archivalia

- NAGO/Museum Meermanno, Den Haag: archief Susanne Heynemann.
- Joods Historisch Museum, Amsterdam: D012406, Aanmeldingsbewijs voor 'personen van geheel of gedeeltelijk joodschen bloede' op naam van Gisela Gruber-Schnek en Susanne Heynemann, 1941.
- Stadsarchief Amsterdam: Archief nummer 5256, inv. nr. 872, Gemeentelijk Bureau voor Maatschappelijken Steun, Cliëntendossier Benjamin Lopes Cardozo; archiefkaarten; woningkaarten.

Literatuur

- Reinold Kuipers en Jelle Kingma, red., *Susanne Heynemann, typografe* (Groningen 1998).
- Sybrand Zijlstra, red., *Susanne Heynemann* (Eindhoven 2009).
- R. Tax, 'Meermanno verwerft archief Susanne Heynemann', *Leeslint* 23/45 (2013) december, 12.
- *Beno's Stad*, 12-3-2009 [URL: https://www.youtube.com/watch?v=KdM_Tei5jWY; geraadpleegd 18-3-2016].

Illustraties

Susanne Heynemann. Foto Hofsteenge Groningen, ongedateerd (Museum Meermanno).

Omslag woordenboek Engels-Nederlands (Wolters).

Auteur: Lonneke Geerlings (met dank aan Bart de Cort, Beno Hofman en Rickey Tax)
laatst gewijzigd: 23/04/2016

